

שמחת שלמה

מאוצרותיו המשמחים של זקנינו רבי שמחה שלמה לוי זצ"ל

גליון מספר 31, פרשת חקת תשע"ה

* * *

למעוניינים לקבל הגליון בדואר, בפקס או בדואר אלקטרוני
או להוסיף הערות והארות, מעשים והנהגות, מתורתו של זקנינו הצדיק זצ"ל:
אברהם משה רוט, פארן 1ב' ירושלים, 0527652027
דוא"ל: haravsslevin@gmail.com

לשאלת רבים על שינויי הגופנים, והחילוק בין דברי הרב לדברי התלמיד:

הגליון מחולק לשני חלקים משולבים
מאמר על הפרשה ששזורים בו סיפורים ומעשים מחיי רבי אריה ובנו

המאמר עצמו בגופן כזה, כאשר הוספתי קצת ממני כתבתי בגודל כזה
המעשים והסיפורים בגופן כזה נטוי, וכאשר הוספתי ממני כתבתי בגודל כזה (לא נטוי)

א.

הסכנה בנגיעה עצמית של כבוד

זאת חוקת התורה

לפי שהשטן ואומות העולם מונין את ישראל לומר מה המצוה הזאת ומה טעם יש בה לפיכך כתב בה חקה
גזירה היא מלפני ואין לך רשות להרהר אחריה (רש"י)

אמרו חז"ל שעל מצוה זו אמר שלמה המלך, החכם מכל אדם, אמרתי אחכמה והיא רחוקה ממני. וצריך
להבין למה באמת דוקא במצוה זו הסתיר הקב"ה את טעמה. ועוד, שבמדרש כתוב 'אמר לו הקב"ה למשה
לך אני מגלה טעם פרה, אבל לאחרים – חוקה' ואם ישנה סיבה שלא לגלות טעם המצוה למה למשה רבינו
כן נתגלה הטעם.

גם צריך להבין למה עבודת הפרה [הראשונה] נעשית דוקא בסגן דוקא ולא בכהן גדול, וגם מדוע
הטהורים שמתעסקים בה נטמאים, ואילו הטמאים נטהרים על ידה.

עוד יש להתבונן, מהי השייכות של פרשת פרה אדומה לפרשות הללו, הלא מצות פרה אדומה נאמרה
למשה כבר ביום השמיני למילואים כדי לטהר את הטמאים לקראת חג הפסח, ולמה המתנינה התורה
מלפרשה עד אמצע חומש במדבר.

ונראה לי לבאר, שבשני הפרשות הקודמות, שלח וקרח, נתבאר כמה קלקול נורא יכול לבוא מנגיעה קלה
של כבוד וגאווה, שהרי אמרו חז"ל שהמרגלים חששו להפסיד נשיאותם לאחר שיכנסו לארץ ישראל,
ומפני חשש זה התפתו להוציא דיבת הארץ רעה. ויתירה מכך, מבואר ברש"י על הפסוק 'וילכו ויבואו אל
הארץ - מקיש הליכתן לביאתן, מה ביאתן בעצה רעה אף הליכתן בעצה רעה' והרי לעיל כתב רש"י 'כולם

אנשים – אותה שעה כשרים היו' ובהכרח צריך לומר, שבאמת היו כשרים באותה שעה ולא התכוונו במודע לעצה רעה, אלא שבתוככי ליבם כבר היתה איזו נקודה של נגיעה וחשש להפסיד הנשיאות, ומנקודה זו הגיעו אח"כ לידי הוצאת שם רע על הארץ, לכך נחשב שכבר הליכתם היתה בעצה רעה. וכן גבי קרח מבואר במפרשים שעיקר כוונתו היתה לבקש הכהונה הגדולה כדי להגיע לדרגות רוחניות גבוהות, אך חז"ל גילו לנו שהנקודה שפיתתה אותו לזה הייתה תאוות הכבוד, שראה את הנשיאות ניתנת לאליצפן ולא לו, וגם ראה שלשלת גדולה יוצאת ממנו ואמר כל הגדולה הזו ממני ואני אדום. וכן מאתים וחמישים איש נקודת חטאם היתה שביקשו גדולה לעצמם. הרי לנו כמה קלקולים גדולים יכולים להגיע מנגיעה קלה של כבוד והתנשאות, וכמה חורבן לדורות נתגלגל לעם ישראל מזה.

וכן מצאנו בהפטרות הפרשה על יפתח הגלעדי שנדר נדר לעלות עולה את מי שיצא מדלתי ביתו לקראתו בשובו בשלום מן המלחמה, ולבסוף יצאה בתו מן הפתח, ונאלץ לקיים בה את נדרו, ואמרו חז"ל במדרש על זה: היה יכול [יפתח] להפר את נדרו ולילך אצל פנחס [שיעשה לו התרת חכם, אלא ש]אמר – אני מלך ואלך אצל פנחס?! ופנחס אמר – אני כהן גדול וכן כהן גדול ואלך אצל עם הארץ זה?! בין דין לדין נספת ההיא עלובתא [=בין כך ובין כך מתה אותה עלובה בת יפתח] ושניהם נתחייבו בדמיה, פנחס נסתלקה ממנו רוח הקדש, יפתח נישול [נשר ממנו] אבר אבר. ע"כ. הרי לנו איזו תוצאה מזעזעת התגלגלה מנקודה של נגיעה שהיתה אצל מנהיגי ישראל, מלך וכהן, וכמה נתבעו ונענשו על איזו בחינה של הרגשה (שעיקרה בודאי היה לשם שמיים) של כבוד והתנשאות, מי ימחול על כבודו להגיע לזולתו.

אאמו"ר זצ"ל היה חרד כל ימיו, שמא יש לו איזו נגיעה של כבוד מהתקרבותו אל הרחוקים, והיה בודק עצמו בדיקה אחר בדיקה האם יש לו איזו 'הרגשה' בליבו מן הכבוד המדומה. ולפעמים היה מוצא בעצמו איזו בחינה של הנאה והיה מיד מצטער על כך, וחוכך בזה אולי זהו 'אינו מתכוין ולא ניחא ליה'..

פעם אחת הקריאו לפניו מאמר הערכה שפרסם עליו הסופר אהרן צייטלין, ואח"כ סיפר על כך במכתבו:

"...בדבר המאמר של הסופר הנכבד יקר ערך מר אהרן צייטלין ה"ו... אם כי כידוע לך כי לבי רחוק מאד מהפרסומים בעיתונים, כאשר השבתי לידי ורעי בכנס לפני חמש שנים כאשר שמעתי התהלות עלי. כי לו הכרתי איש המעלה כזה {כפי שמתואר במאמר עליו...} אז הלכתי תלתא פרסי בחלא {=בין החולות, מקום קשה להילוך. עפ"י ע"ז טו:} להכיר איש כזה. אבל מה אעשה ואני מכיר את האיש יותר מה שאחרים מכירים, חפשתי ולא מצאתי בי מאומה. בכל זאת כאשר קראו לפני מאמר הזה, 'רדתי הרבה דמעות, והרגשתי בלי כוונה איזה עידוד אשר דרוש לי בזמן האחרון לפי מצבי, ועיקר – כי אחרים מידידי קיבלו הרבה נחת בזה...'"

ופעם אחת, לאחר שתיאר לבנו את בדידותו ועגמת נפשו מחסרונה של רעייתו הצדקת ע"ה, כתב על זה:

"...כפי שידוע לך בני מחמדי, הקשר ביני ובין הבריות אשר לפעמים זה מעודד אותי, ולפעמים אני מוכרח לקבל איזה כבוד מה שאינו מגיע לי מהאי טעמא, אולי משום רפואה שרי"

ובמקום אחר:

"...בעיקר הדבר אני אומר לך בני יקירי כי אינני רוצה חלילה בזה לנחול כבוד מזה, אמנם כאשר ידעת את תכונת נפשי והמצב לפעמים נותן זה איזה סיפוק נפש ואני זוקף את הכבוד על חשבון – אולי יש בזה משום קידוש השם, וה' הטוב יכפר בעד..."

ראו נא, אחי הקוראים, איזו מידת נקיות מופלגת היתה לעטרת ראשנו רבי אריה זצ"ל, אשר אע"פ ששנא את הכבוד, ודחה אותו בשאט נפש, וכמו שאביא עוד בהמשך הגליון, מכל מקום בדק את עצמו בשבע בדיקות, ובכל פעם שהרגיש בזה איזו הנאה וסיפוק, מייד התייסר מזה והתחבט בזה!

אפשר שזוהי הסיבה שהיה רבי אריה מקפיד שלא לנהוג כבוד מיוחד במנהיגים ובעשירים יותר מאשר נהג בפשוטי העם הסובלים והנדכאים. כדי שלא ייכשל חלילה באיזו חנופה לשועי ארץ, מחמת נגיעה של כבוד ומעמד.

נכדו ר' דוד לוי הי"ו פגש פעם גביר גדול אשר מחמת עשירותו ותרומותיו היה במעמד נכבד בחצרו של אחד המקובלים אשר רבים שוחרים לפתחו שעות ארוכות, ואילו הוא זכה בעושרו לקרבה מיוחדת, ובעת שמחות עורך המקובל לכבודו סעודת שבע ברכות מפוארת וכו'.

אמר לו ר' דוד: אל יגבה ליבך במעמדך הרם.. כאן אמנם אתה חשוב ונכבד, אך אילו היית מגיע לסבא שלי, רבי אריה, היית אתה ממתין הרחק הרחק בסוף התור הארוך.. ואילו האביונים והנדכאים, האסירים והיתומים, המצורעים והאומללים הם אלו שישבו ראשונה במלכות ב'חצרו' של רבי אריה..

ב.

פרה אדומה – תיקון הגאווה בשפלות וענוה

על זה באה פרשת פרה אדמה כאן – לאחר פרשיות המרגלים ועדת קרח - להשריש בנו ענווה ושפלות. לכן לוקחים פרה אדומה שהוא צבע של גאווה ועזות, והופכים אותה לאפר שהוא סמל השפלות והענווה, כמו שאמר אברהם אבינו 'ואנכי עפר ואפר', ולכך אין מכפרים עמה בדמה 'האדום' (=גאווה) כבכל הקרבנות אלא באפר שלה שהוא סמל השפלות, ונותנים מים חיים שהולכים למקום נמוך [אבל מים שאובים נשארים בתוך הכלי, לכך צריך מים חיים שנובעים וזורמים לעבר המקום הנמוך], ובזה דווקא מטהרים את הטמא.

שוב מצאתי (בבית הלוי פרשת וירא שמביא) מדרש שבזכות שאמר אברהם אבינו ואנכי עפר ואפר זכה לאפר פרה, הרי שאפר פרה מבטא את מידת הענווה והשפלות.

אמנם כדי שלא יהא בעשייתה איזה סרך של גאווה, גזרה תורה שלא יתעסק בה הכהן הגדול עצמו אלא הסגן הכפוף לו שזה מסמל הכנעה, ולא די בכך אלא צריך שאדם אחר ישחוט את הפרה על פיו, זר שוחט ואלעזר רואה, וגם זה כדי שתיעשה עבודת הפרה בדרך הכנעה וציות ולא בדרך גדולה והתנשאות.

ומכיון שלא ימלט שהטהורים העוסקים במלאכה זו ירגישו איזה התנשאות והתרוממות על הטמאים שהם עוסקים בטהרתם, לכן גזרה תורה שאותם הטהורים עצמם יטמאו על ידי זה, כי בעבודת הפרה כל נקודה של התנשאות פוסלת ומטמאה. ודוקא הטמאים שמחמת טומאתם מחשיבים עצמם לשפלים ומנודים, הם אלו אשר נהפכים בזה עצמו לטהורים.

לכן כורכים את עץ האזוב עם התולעת והאזוב כדי לרמז על השפלת המתנשא, כמוש"כ רש"י בשם רבי משה הדרשן 'ישפיל עצמו כאזוב ותולעת ויתכפר לו'. [ולולי דבריו אפשר שתולעת שני היא כנגד העזות שצבעה אדום, והאזוב כנגד ההתנשאות, ושניהם נכרכים עם האזוב העניו והשפל].

אאמו"ר זצ"ל היה משפיל עצמו שלא לקבל שום תואר כבוד או מעמד נכבד שלא לשם שמיים, והיה מזהיר הרבה מן הכבוד המדומה, כמה הוא מקלקל ומזיק בדין שמים, ורבים מרודפי הכבוד מצוי אצלם מיתה מוקדמת רח"ל, כי הכבוד ממעיט זכויותיהם.

כאשר ראש עיריית ירושלים הציע לו אזרחות כבוד, דחה את הצעתו בשתי ידיים:

"..אודות מה שראש עיריית ירושלים מר איש שלום אשר בא להציע לפני לקבל הכבוד הגדול אזרח ירושלים {=אזרח כבוד}, זה לא כבוד בשבילי רק כבוד, משא כבדה אשר לא מתאים לי כלל. לא בניתי ולא כריתי ולא נטעתי, מספיק לי הזכות לשבת בירושלים, אשר ידוע לך כי בליל ראשון שהגעתי וזכיתי לעלות ירושלים לא הי' מקום ללון אפילו ללילה אחד... כי במקלי עברתי, ומה יתן ומה יוסיף לי הכבוד הזה, לא זכות ולא מצוה רק הנאה ושנאת הבריות, אם כי לפי דברי הראש העיר אין שום התנגדות משום צד מפלגה אמנם לא תוכל לדעת מה בלבם מהמפלגות.. ולא יטב לי מצד הבריות ולא ישקט לי מהיסורים.. וזה לא ימליץ עבורי בעה"ב, ואלו שקבלו הכבוד הזה לא האריכו שנים בשביל הכבוד הזה, איש אחד מעשירי דירושלים הציע בשביל הכבוד הזה עשרת אלפים אמנם לא הצליח תהי' לו כפרה על עונותיו, והכבוד הזה משיגים גם הרחוקים מהיהדות ה' יחזירם בתשובה.."

ובמקום אחר כתב:

"...אם עשיתי איזה דבר טוב {כבר} שקלתי שכרי בכבוד המדומה בפרסומים, על אחת שבע בדומה {= כיבדוני פי שבע בערך מערכי}, במוצש"ק דברו בקול ישראל (ברדיו) אודותי, הגזמות והפרזות בהקלטות אשר אנשים חשובים היו אצלי באיזה ערב בשעה מאוחרת בשאלות ואני השבתי להם, ואח"כ נודעתי כי זה הי' מכוונת הקלטה, המשפחה וידידים נהנו מזה כי ידעו מזה מלפני ש"ק, רק אני לא ידעתי, ונהנתי מזה {=שלא נודע לי הדבר בש"ק}, כי זה לא לרצוני, ואיזה תועלת יש לי מזה בעה"ז ובעה"ב. ה' הטוב יכפר בעד"

"..מקבל אני אנשים ונשים הבאים להשיח את דאגתם, לפעמים מכבדים אותי {אח"כ אותם אנשים} בסידור קידושין וסנדקאות, ועד כמה שאני יכול להשתמט מזה אני משתמט, ולפעמים מפרסמים אותי בעיתונים כך וכך, תאמין לי בני באמונה כי בוחל אני בזה עד שלא תוכל לשער, וגם למשא כבדה יכבד עלי, כי כבר אין לי שום מושג {הרגשה} בזה, ולא משקיטים בזה את הכאבים שלי..."

ג.

לקיים מצוות התורה בהכנעה – כחוק בלא טעם

זהו הטעם שלא גילתה תורה טעמה של פרה אדומה, כי צריך לקיימה דוקא בדרך הכנעה ושפלות כעבד העושה מצות רבו אף שאינו מבין טעמו, וכשם שביארנו שצריך שתיעשה דוקא בהכנעה על פי ציווי הסגן אל השוחט והאוסף וכו', כך צריך שגם הסגן עצמו וכל עם ישראל יעשוהו מחמת שהם כנועים ומצייתים לקב"ה בלא שום הבנה מצידם.

אמנם משה רבינו היה עניו מכל האדם אשר על פני האדמה, שהגיע לתכלית הענווה, וכמו שאמרו חז"ל שאמר 'ואנחנו מה' שאפילו אינו כעפר או כאפר, ולכך היה אפשר לגלות לו טעם מצות פרה אדומה בלא חשש סרך גאווה והתנשאות, כי עדיין יוכל לקיים המצוה בהכנעה גמורה כאילו מקיים הגזירה בלא הבנה כלל, אף שידוע הוא את טעם המצוה.

ונראה שנרמז בלשון הכתוב 'זאת חוקת התורה אשר ציווה ה' את משה' שגם את שאר מצוות התורה, צריך לקיים אותם בתורת חוק, משום 'שציווה ה' את משה', כמקיימים גזירת מלך. וזהו 'את משה' כשם שמשא קיים את התורה בתורת חוק אף כאשר ידע את טעם המצוות, כן צריכים גם אנו לעשות בכל המצוות שטעמם ידוע.

והנה, בגמרא בתענית מסופר על שני תלמידים של רבי יצחק בן אלישיב שביקשו ממנו להתפלל עליהם 'דניחכים טובא' [שנחכים הרבה], ואמר להם 'עמי היתה ושלחתיה'. ופירש ב'תורת יצחק' בפרשתנו שבקשתם היתה להיות חכמים הרבה בחקירה ופילוסופיה אלוקית, ועל זה השיב להם 'עמי היתה – חכמה זו – ושלחתיה', גם אני הייתי מתעסק בחקירות בעניני אלוקות, ושלחתיה ממני ומאסתי בה, מפני שאינני חפץ לקיים את התורה מתוך מושכלות פילוסופיות גבוהות, אלא מתוך אמונה תמימה והכנעה, וכמאמר הנביא וצדיק באמונתו יחיה, ולא בחקירה ובפילוסופיה, כי אם חכמה אמיתית של חכמי האמת, עכ"ד.

ויש להוסיף לזה את דברי האור החיים על הפסוק 'הראני נא את כבודך' שלאחר שהשיג משה מ"ט שערי חכמה 'ותחסרהו מעט מאלקים', ביקש משה להשיג גם את השער החמישים, והשיב לו הקב"ה שאם יגיע לחמישים שערי בינה תחסר לו האמונה התמימה, ובלי אמונה אי אפשר להתקיים שהרי 'צדיק באמונתו יחיה'.

והנה, גם עניין זה בא כתיקון לפרשת קרח, שהרי אמרו חז"ל שקרח בא לדון את דיני התורה לפי סברת כריסו, ולטעון 'בית מלא ספרים יפטר מן המזוזה' 'טלית שכולה תכלת תיפטר מציצית', וכדומה. ולכן באה פרשת פרה אדומה שעלינו לקיים מצוות ה' מתוך ענווה והכנעה כאילו הם חוקים שאין לנו בהם שום הבנה, כי אם יתחילו לקבוע דיני התורה לפי סברות הכרס נוכל חלילה לסטות ולהשתבש, כמו שעשו הרפורמים ש'תיקנו' את דיני התורה כפי אות ליבם ורצונם. וגם זה שייך לעניין הנגיעה האישית, שכשם שהמרגלים ועדת קורח השתבשו מחמת הנגיעה שהיתה להם, כך אנו - אם לא נקפיד לקיים את מצוות התורה כמקיימי חוקי המלך אלא נפרש אותם כפי הסברא - נהיה משוחדים לפרשם כפי תאוותינו וחשקנו.

זהו הטעם שדוקא בפרשת פרה אדומה רמזה תורה 'אדם כי ימות באהל' - אין דברי תורה מתקיימים אלא במי שממית עצמו עליה' וכבר פירש החזון איש באגרותיו שלהמית עצמו היינו לבטל ולהתעלם מחשקיו ומאוויו, ולהמית חייו האישיים ולשקוע כולו בקבלת חיי התורה, שעל ידי כך יכול ללמוד את התורה בטהרה בלא לערב בה סברות ודעות המגיעות מרצונותיו ומאוויו.

כאשר אסירי המלכות הנידונים למוות מאיר פיינשטיין הי"ד ומשה ברזאני הי"ד גמרו אומר ליטול נפשם בכפם טרם יטמאו בידי הערלים, הגיע א' ממפקדי האצ"ל להתייעץ על זה עם אאמו"ר זצ"ל, והוא סירב בכל תוקף להסכים לזה, כמו שאמר רבי חנינא בן תרדיון לבקשת תלמידיו שיקרב את מיתתו למעט יסורי האש הבוהרת בו - 'מוטב שיטלנה מי שנטלה ואל יחבל הוא בעצמו'. והגם שהייתה כוונתם לטובה, להראות גבורה ותעצומות נפש לפני הכובש, אך אין היתר לעבור על איסורי התורה מחמת כוונות טובות ונעלות! אם היו שומעים לציווי התורה, לא היה שום הפסד למאבקם על הארץ.

[מה מאד יש להצטער שבספרו של שמואל תמיר כתב שרבי אריה הוא שהעביר את הרימון מוטמן בתוך תפוז לאסירים.. הדברים אינם עולים על הדעת, בפרט שרבי אריה עצמו כתב וסיפר על התנגדותו הנחרצת.. ואכן בספרו של יעקב בנאי מבכירי הלח"י הוא מציין שבני המשפחה הם שהעבירו את ה'תפוז' לאסירים].

סבא זצ"ל היה רגיל לומר: יהודי צועד ברחוב בשבת קודש, ולפתע רואה על הארץ ערימה גדולה של שטרות 100 דולר, שאין בהם סימן, וחושב לעצמו 'אח.. אילו היה מותר לזכות בהם בשבת.. כמה מצוות הייתי יכול לעשות, לכלכל אלמנות ויתומים, לתרום לשיבות, להקים כוללים.. את כל זה אפסיד בשביל גזירה דרבנן?!' אך באמת עליו לדעת שאין מפסידים ממצוה, ואם היו אלמנות שהיו אמורות לקבל כסף, יקבלו בדרך אחרת את שמגיע להם, ועולם התורה יפרח וישגשג גם בלא שנעבור עבירות למענו... אנחנו צריכים לקיים את המצוות בלי שיקולים וסברות כרס, והקב"ה מנהיג את העולם ולא יביאנו מזה שום הפסד שלא הגיע לנו..

ד.

מעלת ישראל על הגויים - מוציאים ממנום על חוקים שאינם מבינים

החידושי הרי"מ כותב שהטעם שקיבל דמא בן נתינה את שכרו על כיבוד אב דוקא בפרה אדומה, כדי לעורר זכות על עם ישראל, שאמנם גם הגויים מקיימים המצוות השכליות בהפלגה גדולה, כמו דמא בן

נתינה, אך ישראל מוֹזִילִים מממונם וטורחים טרחות רבות גם בשביל חוקי התורה שאינם מבינים את טעמם, כמו פרה אדומה.

ולדעתי נראה באופן נוסף, שהרי דמא בן נתינה ביקש לקבל מחכמים את מלוא הסכום שהפסיד בשביל מצות כיבוד אב, ואמר להם 'יודע אני בכם שאם אני מבקש מכם כל ממון שבעולם אתם נותנים לי אלא אין אני מבקש מכם אלא אותו ממון שהפסדתי בשביל כבוד אבא', כלומר, הפרה מצד עצמה שוויה מועט אלא שיכול להוסיף עליה ולדרוש מהם ככל אשר יחפוץ, ובזה ביקש להשלים הפסדו. על ידי זה נתעורר זכות על ישראל מצד נוסף, שהגוי אפילו את המצוות השכליות מבקש לקבל החזר להוצאותיו, ואילו ישראל מבקשים לשלם כל ממון שבעולם עבור חוקי התורה.

והנה, אילו היה מקבל בשכרו דבר יקר ערך אחר כגון שהיה מוצא יהלום יקר, הרי בודאי היה מוכר אותו בשווי האמיתי, כי למה יוותר על שוויו, ומאידך לא היה יכול להוסיף על שוויו את מחיר הפסדו מכבוד אב, כי למה ישלמו לו יותר משווי היהלום, ולכן נתן לו הקב"ה דוקא פרה אדומה, שאין לה ערך קבוע מצד עצמה יותר משאר פרות, אלא שיכול לתבוע מהם כמה שירצה, ואז גילה לחכמים שרצונו הוא לקבל פיצוי ותשלום על מצות כיבוד אב, וזה עורר זכות גדול על ההבדל בין ישראל לעמים כמו שנתבאר.

ה.

למה לא ביקשו ישראל 'תמר וזית'

"ולמה העליתנו ממצרים להביא אותנו אל המקום הרע הזה, לא מקום זרע ותאנה וגפן ורימון" יש לעיין למה התלוננו דוקא על חסרון פירות אלו 'תאנה וגפן ורימון', ולא התלוננו גם על זית ותמר. ובפשטות אפשר לומר דג' פירות הללו, תאנה וגפן ורימון, הראו המרגלים את מעלתם ומסתמא גם אכלו מהם והכירו את טעמם הנפלא, ולכן היו מגעגעים על זה להגיע כבר למקום תאנה וגפן ורימון.

ולעיל גליון פרשת שלח כתבנו הטעם שבאמת לא הביאו המרגלים גם זית ותמר, משום שטעם הדבש והזית היה להם גם במדבר, שהרי טעם המן היה כצפיחית בדבש [דבש תמרים] וכטעם לשד השמן [עיסה קטופה בשמן זית]. ולפי"ז שוב יש לבאר גם מצד זה מה שלא התלוננו בני ישראל על חסרון התמר והזית כיון שזה היה להם במן. ושוב הראוני שכיונתי לדברי המשך חכמה בפרשתנו, ושמחתי.

אגב אורחא, סבא זצ"ל סיפר לי שזכה לכוון פעמים רבות לדברי ה'אור שמח' וה'משך חכמה', וגם היו דבריו חביבים מאד עליו, והסביר זאת שכיון שנקרא 'שמחה' על שמו, זכה לאיזה שייכות אליו. כי לשם האדם יש השפעה גדולה עליו, כמו שביאר סבא בכמה מקומות.

[כאשר נולד בן זכר לנכדו רבי חננאל הפטקה – ולא היה יכול לקרוא אותו בשם 'שמחה שלמה' משום שם זקנו יבלחט"א רבי שלמה סופר שליט"א כנהוג, החליט בחכמה לקרוא שם הרך הנולד 'מאיר שמחה' על שם האור שמח שעל שמו נקרא סבא זצ"ל והיה דבוק מאד בתורתו כאמור. יזכו זקניו והוריו לרוות ממנו ומכל יוצ"ח רוב אורה ושמחה]

גם רבי אריה אוהב היה באופן מיוחד את נכדותיו שנקראו על שם אשתו הצדקנית **צפורה חנה**, וכפי שכתב במכתב לאחת מנכדותיו הפעוטות: 'לך צפורה חנה' אני מנשקך מרחוק בחיבה יתירה, **אשר בילדותך הפעוטה זכית כל כך לשם טוב כאחת הגדולות**, ותהי צבי תפארת לבנות ישראל המצויינות.."

ויש להוסיף על דברי ה'משך חכמה', שהגם שאמרו חז"ל שאפשר היה לטעום כל טעם שרצו במן, מכל מקום לעולם היה עם זה גם טעם של צפיחית בדבש ושל לשד השמן, ובהכרח צריך לומר כן שהרי בפסוק כתוב שטעמו כטעם לשד השמן וכצפיחית בדבש.

[א"ה, יש להתבונן הלא אם כן משתנה הטעם שחפצו להרגיש במן, כי לעולם מעורב בו תוספת דבש ושמן.. ואולי גם זה בכלל טענתם על הלחם הקלוקל.. אבל האמת שמי שביקש ללעוס 'בורקס' לא היה יכול למצוא סיפוקו במן הרוחני, כמובן, שהרי לא היה בו אלא טעם אבל לא הייתה בו תחושת מילוי כרסו במאכלים, וכמו שתרגם אונקלוס

בפרשתנו לחם הקלוקל 'דמיכליה קליל' – שאכילתו קלה. שהרי הערך הקלורי של המן היה אפס, כמפורש בכתוב למען הודיעך כי לא על הלחם לבדו יחיה האדם וכו', הרי שלא התקיימו בצורה טבעית כי לא היה למן ערך תזונתי. ריבוי הטעמים לא נועד לספק את מאוויי בני ישראל אלא להראות את עושר טובו ומעלתו, שאפשר להרגיש בו כל טעם תענוג שבעולם, (וכידוע מהמקובלים שהטעם הערב במאכל הוא החלק הרוחני שבו), אבל לא אכפת לך אם לא יערב למישהו מחמת טעם הדבש והשמן המורגש עמו...]

ו.

טעם המן דבש ושמן, כנגד טעמי התורה, הצער והעונג

ויש לעיין למה באמת היו ב' טעמים הללו תמיד במן? ונראה, עפ"י מה שאמרו חז"ל 'לא ניתנה תורה אלא לאוכלי המן', שעל ידי המן זכו לקבל התורה, ולכך ניתנו במן טעמי התורה, שהיא משולה גם לדבש [ככתוב 'דבש וחלב תחת לשונך' 'מתוקים מדבש ונופת צופים'] וגם לשמן [שהרי 'הרוצה להחכים ידרים שמנורה בדרום' 'כי נר מצוה ותורה אור'].

ונראה ששני הטעמים הללו מסמלים ב' צדדים שבתורה, מחד גיסא - התורה אינה נקנית אלא במתיקות ובטעם, כמתיקות הדבש, ומאידך - התורה אינה נקנית אלא מתוך חיי צער והכנעת הלב, כשמן המופק מן הזית המר שנכתש מכה אחר מכה.

והדברים אינם סותרים, כי התורה עצמה מתוקה מאד ללומדיה ועריבה לעוסקה, אלא שבשביל להרגיש מתיקות זאת צריך לבטל תענוגי עולם הזה, כמו שאמרו 'כך היא דרכה של תורה פת במלח תאכל כו' וחיי צער תחיה ובתורה אתה עמל, אם כך אתה עושה אשריך בעולם הזה וטוב לך לעולם הבא' הרי שהרגשת האושר והנעימות מדברי התורה תלויה ב'חיי צער תחיה', וכן אמרו 'עד שיתפלל אדם שיכנסו דברי תורה לתוך גופו יתפלל שלא יכנסו מעדנים לתוך מעיו'.

ז.

אדם כי ימות באהל - שממית עצמו עליה

וזה שייך למה שדרשו חז"ל בתחילת הפרשה 'וזאת התורה אדם כי ימות באהל' אין דברי תורה מתקיימים אלא במי שממית עצמו עליה, וכן אמרו חז"ל אלא שעת שבירת הלוחות הראשונות 'באותה שעה נגזר על ישראל שילמדו תורה מתוך צער ומתוך השעבוד ומתוך הטלטול ומתוך הטירוף ומתוך הדחק ומתוך שאין להם מזונות, ומתוך אותו הצער שהם מצטערים עתיד הקב"ה לשלם להם שכרם לימות המשיח כפול ומכופל'.

וביאר בברכת פרץ (בפרשת כי תשא) הטעם שדוקא בזמן שבירת הלוחות נגזר כן על ישראל, משום שתכלית העמל והצער בלימוד התורה הוא בשביל שדברי התורה יתקיימו אצלו ולא ישתכחו במהרה, גם מטעם טבעי – שדבר הבא לו בקלות אינו נחקק בזכרונו כמו דבר שהתיגע וסבל עליו, וגם מטעם סגולי – שכל איזה יגיעה וטורח שמצטער בלימוד התורה מוסיף לו זכות גדול לקנות את דברי התורה שלא ישתכחו מליבו. והנה אמרו חז"ל (עירובין נד) שאילו לא היה נשברים לוחות הראשונות לא היתה שכחה שולטת בדברי תורה, ונמצא שלא היו צריכים לחיי צער בשביל לקיים דברי תורה אצלם, ולכך דוקא בשעה שנשתברו הלוחות שאז נגזר עליהם שתשלוט השכחה בתורה, אז נגזר עליהם ענין זה שלא יהיו דברי תורה מתקיימים אלא מתוך חיי צער ועמל.

אאמו"ר זצ"ל היה משתבח בזכות שהיתה לו בצעירותו ללמוד תורה מרבתי מתוך דחק ועוני עצום, והיה תולה שבזכות זה זכה לבנים וצאצאים תלמידי חכמים וגדולי תורה:

"..ב"ה וב"ש {ברוך ה' וברוך שמו} שזכיתי לכבוד אמיתי {לראות את צאצאיו גדולי תורה} אשר זה כבוד אמיתי בזה ובבא, ואיני רשאי בשום אופן לתלות את זה בזכותי, רק בזכות אמך הצדקת ז"ל, ואולי מעט גם בזכותי אשר מילדותי הייתי גולה למקום תורה על דרכה של תורה {פת במלח תאכל ועל הארץ תישן}. { ואף פעם לא התאוננתי על מצבי אפילו בעת שלא יכולתי ללכת לאכל דבר יום ביומו

מסיבת {מחמת} שנקרע הבגד או הנעלים, הייתי שמח בחלקי, אולי זאת עמדה לי, ואני תפילה להשי"ת מעומק לבבי ולפעמים גם בדמעות, כמאמר.. חביבה תפילה לפני הקב"ה יותר (מק') {מכל} מע"ט ומכל הקרבנות, כמאמר החכם {רבי יהודה אלחריזי בתחמוני} 'מתי תפילה נשמעת בעת שעין דומעת והנפש נכנעת', כי לא יסיר השי"ת חסדו מאתי ומצאצאי וכו' וכו' שלא תמוש התורה עד עולם.."

ובמקום אחר כתב:

"..בהיותי סמוך על שולחן אחרים {בסלוצק} סבלתי בגוף ובנפש.. אמנם קבלתי הכל ב"ה בשמחה ובאהבה, לכל הפחות לקיים עפ"י דרכה של תורה.."

והנה, צריך להבין הטעם שדוקא בתוך פרשת אהל המת 'אדם כי ימות באהל' רמזה תורה עניין זה של אין ד"ת מתקיימים אלא במי שממית עצמו עליה.

ונראה, דברפרשת טומאת אהל אנו רואים שאדם חי אינו קובע שם האהל עליו אפילו אם הוא טמא, ולכך אין טומאת 'אהל זב' או 'אהל נדה', ורק מת המונח בבית נקרא בשם 'אוהל המת' [וכן במצורע שהוקש למת], ואפילו אם מעבירים אותו רגע אחד תחת הבית נחשב הבית באותה שעה כ'אוהל המת' [וזה אפילו במצורע אינו כן שאם דרך העברה אינו מטמא טומאת אוהל], כי אדם חי יש לו רצונות ומאויים נוספים ולכן לעולם אינו קבוע במקומו, אבל המת אין לו שום רצונות ומאויים ולכך באותו רגע שהוא מונח שם הרי הוא קבוע באמת, ולכך נותן שם 'אוהל המת' על הבית.

וכן הוא בתורה, מי שהוא נשאר אדם חי זולת התורה שמבקש עוד דברים – אזי גם בזמן שהוא בתוך אוהל התורה מכל מקום אינו קבוע שם, אבל מי שהוא ממית עצמו ורצונותיו ותאוותיו עליה אזי אפילו אם הוא נאלץ ללמוד רק כמה רגעים ביום מ"מ אותם רגעים קבועים לגמרי ['קובע' עיתים לתורה] והתורה דיליה היא.

אאמו"ר זצ"ל היה נוהג לבקש מאיתנו, אחי רבי רפאל זצ"ל וממני, ללמוד תורה לשמה איזה זמן, ואח"כ להעתיק בתפילה על הנזקקים, כי מקום לימוד התורה נהפך 'לאוהל התורה', ששם שורה השכינה כנגד הלומד, והתפילה מסוגלת שם ביותר.

"...והנני מתפלל להשי"ת מלב עמוק עמוק, גם אחיך מר ר"ב {רפאל בנימין} וש"ש {שמחה שלמה} היראים וחרדים לדבר ה', השוקדים בתורה, אינם מחסרים פעמים ביום להתפלל להשי"ת בעדכם, כאשר צויתם שילמדו איזה רגעים תורה לשמה ואח"כ יתפללו בעדכם מעומק לב..."

מסופר על רבי אריה שראוהו עומד ליד בית הגאון מטשעבין זי"ע [שהיה מקורב אליו מאד] ומלחש תפילה על נזקק לישועה.. כששאלוהו לפרש מעשהו, אמר שבדאי בביתו של הגאון שלא הסיח דעתו מלימוד התורה שרתה השכינה בכל עת, ואם כן זהו מקום מסוגל לתפילה..

רבי אריה עצמו היה שקוע בלימוד התורה בתוך כל מפעליו הגדולים, היה משנן משניות על פה, וברשימותיו רשם חקירות וחדויות בכל מרחבי הש"ס, שהיה הוגה בהם במחשבתו.

גם סבא זצ"ל היה רגיל לשנן משניות בכל זמן פנוי, וכפי שסיפר חתנו הגאון רבי לוי שולמן שליט"א: "היה רגיל מאד בלימוד המשניות, [תמיד כשהגיע לבית הכנסת והיה שהות עד התפילה, ביקש שיביאו לו משניות סדר פלוני חלק אלמוני, והתיישב לשנן המשניות בחשק], ולא ראה בזה פחיתות כבוד חלילה, אלא אדרבה ראה בזה לימוד תורה לשמה, וכמו שכתב רבינו יעקב מליסא בצוואתו שאין יצר הרע שולט ללמוד שלא לשמה בלימוד מקרא ומשנה [כלומר מפני שאין בהם כ"כ פלפול וכבוד], וכמה נכונים הדברים אצל מו"ח ז"ל שכל כוונתו היה לעשות רצון אביו בשמים.

זכורני כי פעם ראיתיו כשהוא סועד את ליבו, וביני לביני היו שפתיו נעות, שאלתיו מה הוא לוחש בתוך הסעודה, וענה לי בפשטות אופיינית – אני גורס משניות בעל פה, ולא יותר".

ידענו תמיד שחיבה זו ללימוד המשניות ירושה היא לו מאביו הגדול, כידוע כמה היה רבי אריה זצ"ל עמל בלימוד המשניות בעיון, ואף חיבר את חיבורו הגדול 'משנת אריה' על ששה סדרי משנה. אמנם לאחרונה מצאתי בכתבי סבא זצ"ל, שסיפר על זקנו **רבי בנימין בייניש ז"ל** שהיה יערן, ובעודו כורת עצים היו שפתיו ממללות משניות בעל פה. הרי שגם רבי אריה ירש מידה זו מאביו ז"ל, והמשיכו נכדו זקנינו זצ"ל שהיה ג"כ הולך בדרכו זו למלמל משניות בתוך עיסוקיו. [ומכאן לקח, כמה עלינו צאצאיו להזהר להמשיך את שושלת הזהב ולא לנתקה חלילה].

עד יומו האחרון קיים סבא זצ"ל בעצמו 'אדם כי ימות באהל', כתב הרמב"ם 'עד אימתי חייב אדם ללמוד תורה, **עד יום מותו**, שנאמר ופן יסורו מלבבך כל ימי חיך, **וכל זמן שלא יעסוק בלימוד הוא שוכח**', זקנינו הצדיק זצ"ל זכה להגות בתורה עד יום מותו ממש, וגם נתעסק הרבה בטעמו של הרמב"ם – לעסוק בלימוד בשביל שלא לשכוח עד יום מותו, ובכל פעם היה חושש שהוא שוכח, וכשהיו מתחילים לקרוא לפניו איזה פירוש מיד היה צוהל 'אני כבר שכחתי ואתה השבת לי אבדתי והזכרתני'. כמה פעמים נתקלנו בכתביו שהיה חסר ציון מראה מקום לאיזה פסוק או מדרש חז"ל, והיה מיד מבקש לחפש המקור ולציין בפנים, כדי שלא ישכח ממנו המ"מ לפעם הבאה.. וכן אם היה איזה פירוש על הפרשה שלא היה כתוב בכתביו, היה מבקש מן הנכד לרשום אותו מיד, כדי שלא ישכח ממנו חלילה... וכל זה ממש עד ימיו האחרונים היה טורח למשמש ולפשפש שוב ושוב בדברי תורה, ולהשתדל לזכרם ולהעלותם עלי ספר לזכרון.

זכה סבא זצ"ל ללמוד בחברותא **עד עת תחילת מיתתו**, ותוך כדי שתלמידו כבנו, אציל המידות וזך הרעיון, רבי מרדכי דימנטמן שליט"א הקריא לפניו מכתביו, התחיל להרגיש ביציאת נשמתו. ונתקיים בו מה שאמרו חז"ל (שבת פ"ג ע"ב) לעולם אל ימנע אדם את עצמו מבית המדרש ומדברי תורה ואפילו בשעת מיתה, שנאמר **זאת התורה אדם כי ימות באהל, אפילו בשעת מיתה תהא עוסק בתורה**. [א"ה, ואפשר דנרמז זה גם בפסוק 'ואהבת את ה' אלקיך... ובכל נפשך (פרש"י אפילו נוטל את נפשך).. והיו הדברים האלה על לבבך' (פרש"י כיצד היא אהבתו, ע"י שיהיו דברי התורה על לבבך). נמצא שבשעת נטילת נשמה איכא מצוה מיוחדת לאהבת ה' (מדין 'בכל נפשך') אשר היא מתבטאת בלימוד התורה כמוש"כ רש"י].

כל זה הוא מענין טעם הזית שהיה במן, כדי לרמז עניין זה ששמן מאור התורה אינו יוצא אלא ע"י הכתישה והמכות כשמן הזית.

ת.

כצפיחית בדבש – מתיקות התורה

אך מאידך היה המן מתוק כטעם דבש תמרים, כדי להראות שאע"פ שהתורה מתקיימת מתוך חיי צער ומחסור מכל מקום אין אנו מתייסרים חלילה בלימוד התורה אלא מתענגים בה, ששים ושמים במתיקותה, משתגעים ומתלהטים אחריה וקוראים 'מודים אנחנו ששמת חלקנו מיושבי בית המדרש ולא שמת חלקנו מיושבי קרנות'. ומה נפלא הדבר שהעם הנרדף והמעונה הזה מכנה את עצמו בכל שבת **'עם מדושני עונג'**, כי באמת אנו מעונגים בכל מיני תענוג עילאי, תורה ומצוות, תפילה ועבודה, אמונה ומידות, קרבת אלקים והשראת שכינה, לא תשבע עין לראות, ב"ה. לכן ניתן במן טעם מתוק כדבש, כדי לרמז על מתיקות התורה ועריבותה.

א"ה, וכמו שאמרו חז"ל במדרש רות 'ויאכל בועז וישת ויטב לבו – שאכל מיני מתיקה לאחר הסעודה, שמיני מתיקה מרגילים הלשון לתורה', וכן אמרו חז"ל שארבעים שנה קודם שגלו לבבל נטעו תמרים בבבל מפני שמיני מתיקה מרגילים הלשון לתורה.

וביאר הב"ח במשיב נפש על רות 'כי על התורה נאמר ומתוקים מדבש ונופת צופים, ונמשך מעתה כאשר אוכל מיני מתיקה מצא מין את מינו וניעור וירגיל לשון לתורה שהיא מתוקה, ועוד יוסיף לקח כמ"ש ומתק שפתים יוסיף לקח'.

הרי שהתורה ממש מתוקה באופן מוחשי, עד כדי כך, שכאשר טועם מיני מתיקה מתעוררת לשונו להוסיף מתיקות על מתיקותו ולטעום צוף דבש תורתנו.

[בספר תורתו יהגה ח"א עמ' ר"נ הביא ששאל להגר"ח"ק שליט"א על זה מדברי חז"ל יתפלל שלא יכנסו מעדנים לתוך מעיו, ואיך אוכל מיני מתיקה, והשיב הגר"ח"ק שמיני מתיקה אין הכוונה מעדנים, וציין שם ללשון המדרש האוכלים למעדנים – גלוסקין וחמר עתיק, הרי שסתם מיני מתיקה אינו מעדן אלא מתוק].

ובמוסף הערוך ערך מתק האריך לבאר שלשון 'מתיקה' הוא מענין מציצה ויניקה, שהיו מוצצים ויונקים הדברים המתוקים, כמו וינקו דבש מסלע. ולפי"ז יש ללמוד שגם דברי תורה צריך 'למצוץ' אותם ולינוק מהם עוד ועוד טעם, וכמו שדימוהו חז"ל ליניקת שדים 'מה דד זה כל זמן שהתינוק ממשמש בו מוצא בו חלב אף דברי תורה כל זמן שאדם הוגה בו מוצא בו טעם'.

בשנותיו האחרונות, היו מונחים לפני סבא צ"ל מיני מתיקה (הנקראים 'סוכריות'), מהם היה מוצץ להטעים לשונו, כדי להקל על המרידות העזה שהרגיש בה מחמת כמה מיני תרופות שהיה נוטל בקביעות, והיו רואים בחוש איך ההתענגות על מציצת מתיקות הסוכריה היתה ממש אותה מתיקות של אמירת הפירוש, והיה תוך כדי הלימוד אומר 'תיקח לך סוכריה.. זה טוב מאד.. תשמע וורט חזק.. מתוק מדבש.. כי כח ההתענגות ומציצת נופת הצוף כוח אחד הוא, גם במתיקות גשמית ועל אחת כמה וכמה במתיקות האמיתית..

[יש להדגיש שאין הכוונה לאכילת תאווה אלא לאכילת תענוג, ולא קרב זה אל זה, אכילת תאווה אינה תענוג כל כך כמו שהיא דחף והכרח, שאינו מסוגל למנוע עצמו, ואילו אכילת תענוג הוא להיפך אינו להוט ומוכרח אלא נהנה ומתענג, ואכמ"ל להאריך בזה אף שהוא מיוסדות הדת. הנה באכילת המן לא מילאו בני ישראל את תאוותם, ולכן נתאוו לדברים אחרים, אבל הנאתם היתה שלימה ונפלאה].

ט.

מעלת המן – להסתכל כלפי מעלה

באופן נוסף נראה לבאר ב' הטעמים במן, על פי מה ששמעתי מידידי רבי משה דימנטמן שליט"א שהטעם שמיאנו בני ישראל במן היה משום שהמן לא סיפק להם 'בטחון כלכלי', כל יום היו צריכים לתלות עיניהם למרום ולהתפלל ולקוות שירד להם מן מן השמיים. הם לא רצו להיות תלויים בקב"ה, אלא שיהיה להם פרנסה בטוחה בדרך הטבע, ארץ חטה ושעורה וגפן ותאנה ורימון.

ולכן נענשו בני ישראל בנחשים דוקא, כי הנחש נתקלל עפר תאכל כל ימי חייו, ולכאן מה קללה היא, הלא מזונותיו מצויים לו בכל עת בלא שום טורח, אלא הביאור, דשאר בעלי חיים תולים עיניהם בקב"ה ומבקשים מאל אכלם, והקב"ה שומע תפילתם ומזמין להם מזונותם כמו שכתוב 'נותן לבהמה לחמה לבני עורב אשר יקראו' 'הכפירים שואגים לטרף ומבקשים מאל אכלם.. כולם אליך ישברון לתת אכלם בעיתו', ואילו הנחש אין הקב"ה רוצה לשמוע תפילתו ולכן מזונותיו מזומנים לו מאליהם בלא תפילה וכמיהה לה'. וזהו הלקח שלימד אותם הקב"ה, אם אין אתם רוצים שיהיו מזונותיכם תלויים בי הרי אתם מקוללים כנחשים.

ולכן היתה רפואתם על ידי הרמת הנחש על נס 'והביט אל נחש הנחוש וחי', וכמו שאמרו חז"ל שעי"ז יהיו מסתכלים כלפי מעלה ומשעבדים את ליבם לאביהם שבשמים, וזה תיקון למה שרצו שלא לתלות עיניהם למרום בכל עת. [ואולי זה הרמז בהרמת הנחש על נס, כלומר, שישראל שהיו כנחש שאינו מתרומם להביט למעלה, יגביהו עצמם למעלה לתלות עיניהם בקב"ה].

והנה, אמרו חז"ל (עירובין יח) על הפסוק 'עלה זית טרף בפיה' אמרה יונה לפני הקדוש ברוך הוא רבונו של עולם יהיו מזונותי מרורין כזית ומסורין בידך ואל יהיו מתוקין כדבש ותלוין ביד בשר ודם, ע"כ, וא"כ יש לומר שלכן יש במן בעירבוביא גם טעם מתיקות הדבש וגם טעם מרירות הזית, כדי להראות שאצל המן שהוא מידו של הקב"ה איננו מבדילים בין מתוק למר, ולא אכפת לנו שיהיו מזונותינו מרים כזית אם הם מסורים בידי הקב"ה כמו שאמרה היונה.

[א"ה, מצוי שיש ב' אפשרות פרנסה לפני האדם, א' עבודה קבועה כשכיר עובד מדינה וכדו' עם משכורת נמוכה אך יציבה, ב' עבודה כעצמאי שבזה מסתבר ששיג רווחים גבוהים יותר, אך יש גם סיכון שלא יצליח, ויתכן שיהיו חודשים שחוננים ללא הכנסות רבות וכו'. רבים בוחרים באפשרות הראשונה כי אם מעדיפים סעודת ירק ושלווה בה, כך הם רגועים ובטוחים כלכלית. אמנם יש לעיין לפי דברי סבא זצ"ל דאפשר שאין זה משורת מידת הבטחון, לבקש בטחון כלכלי שלא יהא צריך לצפות ולהתפלל כל חודש מחדש לפרנסתו, וצ"ע. ותן שכר טוב לכל הבוטחים בשמך באמת, ושים חלקנו עמם לעולם].

ולפי"ז יתפרש היטב מה שלא התאוננו ישראל על שאינם במקום זית שמן ודבש, כי טעמים הללו באו לרמז על הרצון להיות תלויים בקב"ה, כמו שנתבאר, ואילו הם ביקשו להיפך שלא יהיו תלויים בו יתברך אלא יהיה להם משענת גשמית לבטוח בה.

אאמו"ר רבי אריה זצ"ל היה מתחזק בזה הרבה שלא לסמוך על נדיבים וקשרים, מפלגות ואגודות למיניהם, רק לתלות עיניו בה' לבדו ולשים בו מבטחו.

כאשר בנו הגר"ח זצ"ל חיפש למצוא משרה תורנית ראויה, מנה לו את קשריו וקרוביו שיכולים לסייע, ואף על פי כן נמנע מלהשתמש בזה:

"... הרבה חפצתי לך בני מחמדי, אמנם אין אומר ודברים בפי, רק מקוים ומצפים ומיחלים לישועת ה' כהרף עין. אשר גם הגאון .. זוכר אותי מעט מסלוצק, וגם הגאון .. הוא ממשפחתנו, ואת הגה"צ .. נודע לי {הכיר אותי} מכבר.. אמנם נתחזק במנהגינו שלא לתבוע התקרבות מחמת קרבות משפחה, רק להשי"ת הישועה ואלינו עינינו מייחלות.."

ובמקום אחר כתב, לגבי גיוס כספים עבור ישיבתו: "לנכון יש לי ב"ה מכירים וידידים, אמנם טרם דרשתי ובקשתי מהם איזה דבר, ואם אני אפנה לאיזה תנועה מפלגתית בזה אאבד את ערכי במפלגות אחרות.. ואני הזהרתי את עצמי תמיד להיות בלתי מפלגתי. ואני לא בקרתי התקרבות ממי שהוא 'ואני קרבת אלקים לי טוב שתי בד' אלקים מחסי'.. וה' הטוב בעיניו יעשה, והזן ומפרנס ומכלכל אותי הוא יזין ויפרנס את צאצאי שיחי' בתוך כל הברואים מקרני ראמים, בפרט לת"ח מובהקים אשר בשמם יקראום ובמקומם יושבו ומשלהם יתנו להם.."

זאת הסיבה שגם לא הסכים להשתתף במפלגות הלאומיות הנלחמות על שלמות הארץ, כי לא האמין בהשתדלות פוליטית ומפלגתית, רק להתפלל אל ה' ולצפות לישועתו בלבד שהוא יגאלנו וימלוך עלינו ברחמים.

בשנת תשי"ח, כאשר ביקשו להצטרף לעצומת רבנים המתנגדת לויתור על חלקי ארצנו, השיב כך: 'כבוד ידידי הנכבד מיצר ודואג ולבו כואב על חשש ויתור על אדמת ארצנו הק', ובקשתו שאמלא רצונו לחתום שמי על הצהרה שכבר חתמו יותר ממאה רבנים. יסלח לי מע"כ אשר מלבד שאיני ראוי לדברים כאלו... ועלינו להיות בטוחים בהבטחת השי"ת אשר הגבולות שגבלה תורתנו הק' ושתי את גבולך מים סוף.. עד הנהר וכו' אין ביכלתם של כל מלכי מזרח ומערב לשנות. כל כלי יוצר עליך לא יצלח וכו', כאשר זכר הפייטן בסליחות ט' ליום ג' 'תחומי סימני מצרייך לעקור מבקשים, שפט רעה תבוא עליהם והאשימם'. ירושלים תבנה 'והיכל תוסד' ומלאה ארץ דעה וכו' והתורה הק' תהי' השלטת העליונה בכל הארץ..."

י.

לדבר אל ה'סלע' ולא להכותו

והנה, בשנה הראשונה לאחר שיצאו ממצרים ציווה הקב"ה על משה להכות את הצור בשביל להוציא ממנו מים, ואילו לאחר ארבעים שנה, בפרשתנו, ציווה הקב"ה אל משה לדבר אל ה'סלע' ולא להכותו, וצריך להבין החילוק בין אז לעכשיו.

וביאר אחי גאון יעקב הגר"ח זצ"ל, שדרך הוצאת המים מן הסלע, מרמז על הדרך לחנך ולהשפיע על ה'סלע' – לב האבן אשר בנו ולהפכו למעיין חי שופע מי תורה.

כאשר יצאו בני ישראל ממצרים היו מדוכאים וכפופי קומה מעול השעבוד, [כמוש"כ האבן עזרא שלכך לא היה ביכולתם להלחם במצרים על ים סוף], והיו יכולים לסבול עול שעבוד הקב"ה שכופה אותם לעבודתו, כי טוב לנו עבוד את ה' ממותנו במצרים, ושמחה להם להיות עבדי ה' במקום עבדי פרעה, ומאידך גיסא לא היה ליבם פנוי ואזנם קשובה לשמוע תוכחת דברים ולהתעורר מזה, בחינת 'בדברים לא יוסר עבד', שהרי אפילו כשבישרום על הגאולה 'לא שמעו אל משה מקוצר רוח ומעבודה קשה', ולכן היתה דרך התוכחה ביד חזקה, בחינת 'והכת בצור ויצאו ממנו מים'.

אבל לאחר ארבעים שנה גדל דור צעיר, שלא עבר את השעבוד ואדרבה גדל כבני מלכים מעונגים מוקף בענני כבוד ואוכל לחם אבירים, עולה ומתעלה בחכמת התורה מפי משה רבינו, רואה ניסים גלויים מול עיניו עשרות שנים, ירידת המן, קרינת עור פני משה, עמוד האש, וכו'. דור כזה, כבר אי אפשר לייסרו בשוטים, כי הוא לא יסבול עול השעבוד, בחינת מכה בנו גדול, ומאידך ליבו פנוי ואזניו כרויות לשמוע ולהשכיל, כי אינו מטורף מן השעבוד. בדור כזה צריך 'לדבר אל הסלע', בשפה נעימה ורכה למשוך אותו להתעורר מעצמו ולהמיס לב האבן בנביעת מים חיים. לכן נתבע משה על שהכה את הסלע במקום לדבר עמו, כי בדור כזה אי אפשר להשפיע עליו במקל כמו על הדורות הקודמים, אלא צריך לקחתו בדברים דוקא. ע"כ שמעתי מאחי הגאון זצ"ל.

והנה, נחלקו הראשונים אם חטאו של משה היה בהכאת הסלע במקום לדבר אליו, או במה שדיבר קשות אל בני ישראל 'שמעו נא המורים', ולפי דברי אחי זצ"ל שתי השיטות משולבות זה בזה בפנימיות הדברים, שמהות חטאו של משה היה בכך שביקש להוכיח את עם ישראל בדרך קשה, בהכאה בסלע ובלשון קשה 'שמעו נא המורים', והיה לו 'לדבר עם הסלע' ולהוכיח את ישראל בלשון רכה.

וכמו שכתב רש"י שהתוכחה היה לה לבוא על ידי שיתעוררו מעצמם לדרוש קל וחומר, 'מה סלע שאינו מדבר ואינו שומע ואינו צריך לפרנסה מקיים דבורו של מקום, אנו על אחת כמה וכמה', זוהי צורת השפעה ותוכחה רכה המחלחלת היטב גם ללב סלע.

ובאופן אחר קצת אפשר לומר, שהדור הראשון של יוצאי מצרים היו בדרגה גבוהה שיכול היה לסבול תוכחה והנהגה קשה, כיון שראו השגחה ניסית ואמונה בחוש, ולכן היה אפשר לעורר את ה'סלע' על ידי 'הכאה', כי לא ראו בזה הסתר פנים אלא גילוי רצונו להוכיחם לשוב אליו, ולכן נקרא שם הסלע 'צור' לשון חוזק וגדולה, שהיו חזקים לקבל מכות המטה, אבל לאחר שחטאו בעגל ובמרגלים ובמתאוננים וכו' ועמדו בשנת הארבעים לקראת כניסתם לארץ ישראל לשוב ולחיות בהנהגה טבעית נסתרת, אז כבר לא היו בבחינת 'צור' אלא בחינת 'סלע', שהוא מסמל את הקושי ואוטם הלב, ובשביל לבקע לב סלע אי אפשר לנהוג בתקיפות ובחוזק יד, אלא צריך 'לדבר עם הסלע' בתוכחה נעימה ובדברים רכים.

ולפי כל זה נראה לבאר באופן אחר הטעם שמאסו בני ישראל במן, משום שהמן היה מוכיח אותם בכל יום על מעשיהם, שמי שחטא יום אחד ולא עשה תשובה היה יורד המן למחרת רחוק מפתח אהליו, והיה צריך לילך לאספו, מול עיני שכניו ורעיו הרואים בקלונם. ודבר זה היה מונע אותם מלחטוא, כי מייד היו נענשים קבל עם ועדה. ובזה קצה נפשם כי היה קשה עליהם השעבוד והכפיה שלא היו ברשות עצמם לעשות כאוות נפשם, והיה זה בבחינת 'להכות את הסלע'.

עלינו ללמוד מכל זה, על הדור הצעיר שנולד בארצנו ולא הרגיש מימיו שעבוד אומות, וגדל מינקותו בפינוק ורווחה שלא היתה מצויה כלל בדורות עברו, ולצערנו גם רבים מהם ליבם אטום כסלע, כמה יש להזהר שלא להוכיח אותם בדרך קשה ותקיפה, אלא לדבר עמם רכות למשוך את ליבם עד שיתעוררו מעצמם לשוב אל ה'.

[א"ה, שמעתי ממו"ר הגרמ"י ליפקוביץ זצ"ל שאם אדם מנסה לחבוט בתרנגולת עם מחבט על מנת לנער ממנה את העפר שבנצותיה - לא יצליח כלל, אבל אם התרנגולת מעצמה תתעורר לפרוש כנפיה ולנענעם - מיד כל העפר חולף פורח. כך גם בחינוך אי אפשר 'לנער' בכוח, צריך לגרום 'לתרנגולת' לנער את עצמה.

ויש להתבונן, איך עונשי הגוף הולכים ופוחתים מדור לדור, שהרי גם לאחר שגלתה סנהדרין עדיין היו עונשים מיתה ומלקות כפי הצורך, והרא"ש פסק על המגדף לחתוך רוב לשונו ועל אלמנה שזינתה עם עכו"ם לחתוך חוטמה לשחת פניה, ור"י בן הרא"ש הורה לחתוך שתי ידי למכה לדיין והרגו, אמנם לאחר תקופת הראשונים כבר לא השתמשו כל כך בעונשי גוף, אחר שראו שמביא לידי מרידה, כמו שכתב בשו"ת מהר"ם לובלין מה שאירע בימי חורפו אצל הגאון מהר"ר שכנא שהתיר לנקר שני עיניו של איש רע מעללים, ואחר שעשו לו כל אלה המיר דתו ונשא עכו"ם אחת, והיה הוא ובניו מרעים כל ימיהם לישראל.

ואח"כ הפסיקו מלנדות את החוטאים, ועדיין היו מלקים ומעמידים אל עמוד הקלון בחצר ביהכנ"ס, ואח"כ נפסק גם זה, ועדיין היו מכים תינוקות של בית רבן הכאות נמרצות... עד שראו שהדורות פוחתים וגם הקטנים יכולים לבוא לידי מרדות ופסקו גם מכך..

ואפילו תעניות שהזכירו הפוסקים להתענות על החטאים, הסכימו כל חכמי ישראל בלא יוצא מן הכלל שבדורנו לא יעשו כן, כי ירדה חולשה לעולם, ואין הכוונה לחולשת הגוף שאיננו חלשים ממאה שנים לפנינו, אלא לחולשת הנפש שאינה יכולה לסבול השעבוד וההכרח, וכמו שכתב סבא זצ"ל שככל שהדורות מתמעטים והולכים כך יותר אי אפשר להשפיע בתקיפות ובמקל חובלים, אלא במתק שפתים ואהבה גדולה].

ומצאנו בגמ' בסנהדרין דף לז שרבי זירא היה מקרב את הבריונים שגרו בשכנותו כדי להשיבם בתשובה, וחכמים היו מקפידים עליו על שהיה מקרב את הרשעים, לאחר שנפטר רבי זירא אמרו הבריונים עד עתה היה רבי זירא מתפלל עלינו שלא יענישנו ה', עכשיו מי יתפלל עלינו, מיד הרהרו בליבם ועשו תשובה. הרי לנו שכבר בזמן הגמ' היה צורך לנהוג בקירוב עם הרחוקים, ואף שחכמים לא ירדו לסוף דעתו, מכל מקום לבסוף התבררה צדקת דרכו.

=וכידוע כך היתה דרך אאמו"ר זצ"ל, שלמרות שרבים מחבריו חלקו עליו, מכל מקום הלך בטח בדרכו לקרב את הרחוקים כדי להשיבם אט אט בתשובה שלימה, ואף אם יתמהמהו מכל מקום אפילו עשרות שנים לאחר מותו עוד ממשיכה השפעתו מחמת זה להשיב את ישראל לאביהם שבשמיים, ודלא כאותם המוכיחים בתקיפות ומרחיקים את הרחוקים עוד ועוד.

אתמול (ז' תמוז תשל"ז) שמעתי שאחד הקנאים ביקר את מנחם בגין בחריפות על שמזכיר שם שמ"ם לבטלה בתוך נאומי (דבר שאיננו נכון). וכשפגשתי את בן אחותי {המגיד הירושלמי} רבי שבתי יודלביץ {זצ"ל} אמר לי על זה מדרש שאחד ממלכי רומי פגשו יהודי וברכו לשלום, צוה המלך להורגו על שמעז לדבר עם המלך, עמד מאחוריו יהודי אחר והסיק מכך שהמלך מקפיד שלא יברכוהו אנשים פשוטים, ולכן נמנע מלברכו, מייד צוה המלך להרוג אף אותו – איך העז להמנע מלברך את המלך.. עמד מרחוק יהודי שלישי תוהה ומשתומם, ולא יודע מה לעשות, הסביר לו אדם חכם 'האמת היא שהמלך פשוט רוצה להרוג יהודים, זוהי מטרתו, ומבקש בכל פעם אמתלא אחרת לכך, ממילא אין שום עצה אלא פשוט לברוח מכאן שלא יראה אותך כלל... אם מר בגין לא היה מזכיר שם שמ"ם הוא תוקפים אותו על כך, וכאשר הוא מזכיר גם ע"ז תוקפים אותו, סימן הוא שמבקשים תואנה לבקר אותו ולהרחיק אותו..

וכן בחינוך הילדים והתלמידים היה אומר אאמו"ר זצ"ל שאין לנהוג בתקיפות אלא ברוך ונעימות, והיה מביא דוגמא לזה מיעקב אבינו שבנו לא ראה אותו עשרים ושנים, ולאחר שזכו להיפגש בודאי היה מוכן ושמח לעשות ככל אשר יצווה עליו, ולמרות זאת כאשר הוצרך לבקש ממנו חסד, דיבר אליו בלשון רכה ומפייסת 'אם נא מצאתי חן בעיניך', וכל שכן בדורנו שצריך לפייס הבנים והתלמידים בלשון רכה ולא לצוות עליהם בתקיפות.

א"ה, פעם אחת שלח לו בנו שתי תמונות של בני משפחתו, ורבי אריה השיב לו כי התמונה השניה יותר מוצלחת מהראשונה. סתם ולא פירש.

אחרי כמה ימים הריץ מכתב נוסף לבנו:

"מכתבי הקודם צריך תיקון, כתבתי כי התמונה של הנכדים שיחי' לא הצליחה כמו השניה, אולי פגעתי בכבודם, אמנם טעיתי בזה, כי במבטי הראשון נדמה היה לי כי שערותיהן ארוכות כ"כ לאחורי גבן, לא רציתי להראות למישהו ממשפחתנו, ואח"כ במקרה ראה מי שהוא והסביר לי שזה מהצל {היה נדמה מחמת הצל כאילו שערותיהן ארוכות הרבה...} והנני מודה להם מקרב לב על העונג שגרמו לי בזה".
הרי לנו שגם כאשר סבר שנכדותיו אינם מקפידות על צניעותם, הקפיד שלא להוכיח אותם אלא ברמז 'השניה יותר מוצלחת מהראשונה'...

יא.

אוהב את הבריות ומקרבן לתורה – קירוב מתוך אהבה

והנה, בפרשתנו 'עשה לך שרף ושים אותו על נס והיה כל הנשוח והביט אל נחש הנחושת וחי' ואמרו חז"ל 'עשה לך – משלך', כלומר, משה רבינו היה צריך לעשות את נחש הנחושת מכספו הפרטי. והשאלה עולה מאליה, הלא בני ישראל הם אלו שחטאו כלפיו כמו שכתוב 'וידבר העם באלקים ובמשה' וכמו שהודו לפניו 'חטאנו, כי דברנו בה' ובך', ואם כן למה הוא זה שצריך לממן מכיסו את רפואתם של הנענשים.

ונראה שהקב"ה לימד את משה בזה, איך להוכיח את ישראל ולחנך אותם שלא יבואו שוב להאשימו בהאשמות שוא, ובשביל זה לא די בכך ששלח עליהם את הנחשים עד שהתחננו לפניו שיתפלל עליהם, כי עונשים ואיומים אי אפשר להשפיע בהם באמת על האדם אלא לכופ אותו בעל כורחו, אבל כאשר ראו ישראל את משה רבינו מוציא כסף רב מממונו הפרטי בשביל לדאוג לרפואתם והצלתם של אותם אלו שהכפישוהו והאשימוהו, מייד נתמלאו בושה וכלימה לקבל ממש חסדים כאלו שלא לפי התנהגותם עמו, ויבואו מזה לידי חרטה אמיתית מעומק לב – כיצד יכולנו להאשים מנהיג אהוב כל כך, שמסור לנו בכל מאודו ונפשו אף אם חטאנו לו. זוהי ההשפעה הגדולה ביותר.

וכעין זה מצאנו שהיה דרכו של אהרן הכהן, להוכיח את החוטא על ידי שירגיש בושה בכך שמקרב אהרן אליו באהבה, ומתוך כך מתעורר בעצמו לשוב בתשובה, וכמו שכתוב במשנה באבות 'הוי מתלמידיו של אהרן... אוהב את הבריות ומקרבן לתורה', וכתב הרע"ב: כיצד היה מקרב הבריות לתורה **כשהיה יודע באדם שעבר עבירה היה מתחבר עמו ומראה לו פנים צהובות. והיה אותו אדם מתבייש ואמר אילו היה יודע צדיק זה מעשי הרעים כמה היה מתרחק ממני ומתוך כך היה חוזר למוטב.** הוא שהנביא מעיד עליו בשלום ובמישור הלך אתי ורבים השיב מעון.

אאמו"ר רבי אריה זצ"ל היה מומחה גדול בדרך תוכחה זו, גם כאשר ראה אדם מעשן בשבת חלילה היה ניגש אליו ומלטפו בחיבה בלא אומר ודברים, והלה היה מתבייש לראות כיצד רבי אריה אינו פוסק מאהבתו, והיה מתבייש וחוזר למוטב.

גם בכהונתו כמשגיח ב'עץ חיים' היה מוכיח הילדים בפקחות, וגורם להם להרגיש כמה הוא מעריך אותם ואת מעלתם, עד שיתביישו לחזור על משותתם. (א"ה קיצרתי כאן בדוגמאות רבות, מפני השעה הדוחקת).

מספר ראב"ד ירושלים הגאון רבי חיים שלמה רוזנטל שליט"א: בילדותי למדתי ב'עץ חיים' בכיתתו של רבי רפאל זצ"ל, פעם אחת השתובבנו יחד ילדי הכיתה ופיזרנו קרעי דפים על הארץ... למראה מעשה הקונדס קרא ר' רפאל לאביו המשגיח רבי אריה זצ"ל שנכנס לכיתתנו, והחל להוכיח אותי בעדינות על כך. כאשר תמהתי – הרי לא הייתי לבדי... כולם השתתפו יחדיו במעשה... ולמה רק אותי 'תפס'... ליטף רבי אריה את ידי ואמר: כשיש כתם על בגד שק לא רואים אותו כלל, אבל בבגד משי יקר רואים כל כתם... כמי שאומר – אתה אינך ככולם... מצפה אני ממך ליותר...

הדברים חדרו לליבי ומילאו אותי בחום, תקופה ארוכה היו מילותיו מהדהדות באוזני ומדרבנות אותי... ועד היום אני מרגיש את אותה חמימות שהרגשתי באותה שעה...

